

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԷԿՈԼՈԳԻԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱՀԱՐՑՆԵՐԸ «ԱՆՅՈՒՄ ԴՆՊԻ ՋԱՐԳԱՅՈՒՄ»
ԾՐԱԳՐԻ ՆԱԽԱԳԾՈՒՄ

Կ.Ս.ՂԱՆԻՆԵԼՅԱՆ

Երևանի պետական համալսարան, տնտեսական աշխարհագրության ամբիոն, 375049,
ՍՍՀ-ի Զարգացման Ծրագիր

1996թ ՍՍՀ-ի Զարգացման Ծրագրի Հայաստանյան ներկայացուցչությունը ձեռնամուխ եղավ «Անցում դեպի զարգացում» ծրագրի մշակմանը Ծրագրի նպատակն է Հայաստանին տարբեր ոլորտներում տեխնիկական աջակցություն ապահովելու համար մշակել առաջարկությունների փաթեթ և ներկայացնել այն ենթադրվող դոնոր-երկրներին:

Այդ նպատակով մշակվել է բնապահպանության ոլորտին վերաբերող նախագծերից կազմված փաթեթ, որը ոլորտում տիրող իրավիճակի և իրականացվող ծագմամբարության համառոտ նկարագրի հետ մեկտեղ ամփոփ տեսքով ներկայացված է ստորև:

Ոլորտի ընդհանուր նկարագիր

Հայաստանի տնտեսությունը զարգացել է նախկին Խորհրդային Միության պայմաններում, ուր երկար ժամանակ անտեսվել է բնապահպանությունը Առանց ռեսուրսային հնարավորությունների հաշվառման, զարգացվել են էներգատար, աաշարատար արտադրություններ, որոնք հիմնականում չեն ունեցել մաքրման, օափոնների վերամշակման և օգտագործման արդյունավետ համակարգեր: Արդյունքում մեծ վնաս է հասցվել կենսոլորտին և բնակչության առողջությանը: 1970-1980թթ -ին ձևավորվեց կրիտիկական էկոլոգիական իրավիճակ Երևան, Վանաձոր, Ալավերդի, Հրազդան և Սյրարատ քաղաքների օդային ավազանի բարձր աղտոտվածություն, որը պարբերաբար հանգեցնում էր ֆուտոցիմիակսն թունամշուշի առաջացմանը, օրային ռեսուրսների բարձր աղտոտվածություն և էվտրոֆիկացում, բնական էկոհամակարգերի աստիճանաբար դեգրադացիա և այլն:

Սի շարք իրականացված բնապահպանական միջոցառումների շնորհիվ իրավիճակը սկսեց հետզհետե բարելավվել, սակայն 1988թ կործանարար երկրաշարժը ապա շրջափակումը և զուգակցող էներգետիկ ճգնաժամը դարձյալ վնաս հասցրեցին շրջակա միջավայրին:

Սեծագույն վնաս հասցվեց հանրապետության անտառներին, ուր տեղի ունեցան մասայական հատումներ և Սևանա լճին, որի դարավոր օրային պաշարները վերստին օգտագործվեցին էներգետիկ նպատակներով: Լիճը դարձյալ հայտնվեց կործանման եզրին:

Էներգետիկ ճգնաժամի ատաճառով լիարժեք չեն զործում կեղտաջրերի մաքրման կայանները:

Բնապահպանության ոլորտին նառապարության կողմից հատկացվող ֆինանսական միջոցները խիստ սահմանափակ են էկոլոգիապես կայուն զարգացման որմքեր նարելը է ձևավորել, եթե ստեղծվի թափոնների դեկավարման լիարժեք համակարգ, իսկ ձեռնարկությունները վերազինվեն ժամանակակից անթափոն տեխնոլոգիաներով և մաքրման սարքավորումներով: Ասկայն նշված ուղու իրագործումը զգալի նյութական ներդրումներ է պահանջում:

1993թ Հայաստանում ներդրվեց «Բնօգտագործողը և աղտոտողը վճարում է» սկզբունքը, ըստ որի բյուջե մուծվող համապատասխան զուժարները ծախսվում են բնապահպանության նպատակով: Ասկայն գոյացող զուժարները պահանջարկից անհամեմատ պակաս են:

1995-1996թթ զուժարեն նարելի է նշել որպես տնտեսության աստիճանաբար վեռելքի սկիզբ: Ռիստի և խիստ կարևոր է զարգացնել իրավական և տնտեսական մեխանիզմների այնպիսի համակարգ, որը թույլ կտա կանխել բնությանը զուգահեռ հասցվելիք վնասը, կոթանի սակավաթափոն տեխնոլոգիաների, բարձրարդյունավետ մաքրման սարքավորումների, ինչպես նաև թափոնների վերամշակման և իրացման ժամանակակից համակարգերի ներդրումը: Խնդիրը առավել բարդ է նոր տնտեսական հարաբերությունների անցման փուլում:

Շատ կարևոր է նաև անընդհատ էկոլոգիական կրթության համակարգի ստեղծման և կայուն մարդկային զարգացման հայեցակարգի զարգացման հարապարհախոսության տարածման շնորհիվ աջակցել բնակչության լայն շրջաններում «էկոլոգիական աշխարհայացքի» ձևավորմանը:

Հայաստանի Հանրապետության 1996-1998թթ Պետական ներդրումների Ծրագրում (PIP) որպես հիմնական պրոբլեմներ նշված են:

-հողային երոզիան կապված բնակլիմայական առանձնահատուկ պայմանների և լանջերի ինտենսիվ օգտագործման (գյուղատնտեսական հանդակների 60% ենթարկված է երոզային);

-մակերեսային ջրերի աղտոտվածությունը և ջրային ռեսուրսների անարդյունավետ օգտագործումը, ինչն արդյունք է՝

-արդյունաբերական և կենցաղային աղտոտված ջրերի անվերահսկելի արտահոսքի,

-էներգետիկ ճգնաժամը մեղմելու նպատակով ջրային ռեսուրսների չափից ավելի օգտագործման;

-ազգային պարկի, արգելոցների և արգելավայրերի, անտառների ոչ բավարար պահպանման հետևանքով բուսական և կենդանական աշխարհի զանազան տեսակների կորուստը,

-էներգետիկայի և արդյունաբերական ձեռնարկությունների, ինչպես նաև տրանսպորտային միջոցների կողմից օդային ավազանի աղտոտումը թունավոր նյութերի արտանետման արդյունքում

Ուզմավարությունը բնապահպանության ոլորտում

ա) Պետական ներդրումների ծրագիր (PIP).

Ըստ Պետական ներդրումների Օրագրի՝ 1996-1998թթ հասար առաջնահերթ խնդիրներն են.

- Բնապահպանման օրենսդրության կատարելագործումը;

- Շրջակա միջավայրի կառավարման կատարելագործումը;

- Բնօգտագործման և բնապահպանական նորմատիվների մշակումը և ներդրումը;

- Միջավայրի աղտոտվածության պետական հսկողության կատարելագործումը;

- Բնակչության էկոլոգիական կրթության մակարդակի բարձրացումը

բ) Սոցիալ- տնտեսական զարգացման ծրագիրը նախատեսում է հետևյալ միջոցառումների իրականացում

- Սևանա լճի էներգետիկ նպատակներով ջրի բացթողումների դադարեցում; ոռոգման նպատակով ջրի բացթողումների քանակի սահմանափակում,

- Սևանա լճի կենսաբանական հավասարակշռության պահպանման ծրագրի մշակում;

- Հոսքաջրերի կենսաբանական մաքրման կայանների աշխատանքների բարելավում;

- խախտված հողերի ռեկուլտիվացման խրախուսող տնտեսական մեխանիզմի մշակում;

- Անտառների վերականգնում;

- Խմելու ջրի մատակարարման հիմնահարցի լուծում,

- էկոլոգիական օրենսդրության կատարելագործում.

գ) Օրենսդրություն

Հայաստանի Հանրապետությունում աստիճանաբար տեղի է ունենում օրենսդրության «էկոլոգիզացում», սակայն պրոցեսը բավականին դանդաղ է ընթանում:

1991-1994թթ Հայաստանի Գերագույն խորհրդի կողմից ընդունվել են «Բնության պահպանության մասին ՀՀ օրենսդրության հիմունքները», օրենքներ «Բնության հատուկ պահպանվող տարածքների», «Աթոլորտային օդի պահպանության մասին, ինչպես նաև հողային, ջրային, անտառային և ընդերքի մասին» օրենսգրքերը.

1995թ Մոյսեբերին Ազգային ժողովն ընդունեց «Օրենք շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության փորձաքննության մասին»: Օրենքը նախատեսում է շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատումը կարգավորող նիսանական սկզբունքների և մոտեցումների ներդրում բոլոր գործող և ապագա օրենքներում:

Օրենքի նպատակն է ապահովել մասնագիտական և հասարակական փորձաքննության անցկացում տնտեսական, սոցիալական և այլ տեսակի գործունեության նկատմամբ (նոր շինարարություն, վերականգնում, ընդլայնում, տեխնիկական վերազինում և այլն)

Տնտեսական անցումային շրջանում հիմնական գործունեությունը կարգավորվում է հատկապես տվյալ օրենքով. Այուս նպատակն է ապահովել էկոլոգիական փորձաքննություն, զարգացման հայեցակարգերի, առաջարկությունների, քաղաքականության, համալիր նախագծերի և ծրագրերի նկատմամբ:

Օրակարգի հիմնախնդիրները

1. ՀՀ օրենքների մեծամասնությունը որոշ չափով դեկլարատիվ են և անմիջականորեն չեն ազդում բնապահպանական գործունեության վրա:

Կիրարկման մանրամասն ընթացակարգը կարգավորվում է Կառավարության և տարբեր նախարարությունների կողմից ընդունվող որոշումներով: Հարկ է նշել, որ ասվածը չի վերաբերվում փորձաքննության մասին վեոհիիչայ օրենքին, որն արդեն պարունակում է Լիդարկման մանրամասն մշակված ընթացակարգ:

2. էկոլոգիական օրենքները և ստանդարտները բավականաչափ համաձայնեցված չեն, երբեմն նրանք նույնիսկ հակասական բնույթ կարող են կրել:

3. Բնապահպանական օրենքների խախտումները չեն կարող բացահայտվել և պաշտոնապես գրանցվել առանց համապատասխան պետական և հասարակական վերահսկողության: Այնինչ իրավախախտումները բացահայտելու և համապատասխան սանկցիաներ կիրառելու արարողակարգային մեխանիզմները համախ բացակայում են:

4. Բնապահպանական իրավական կուլտուրայի պակասությունը քաղաքացիների և պետական ծառայողների շրջանակներում:

Ներկայումս մշակման ընթացքում են «Շրջակա միջավայրի մասին», «Խմելու ջրի ապահովումը և ռացիոնալ օգտագործումը», «Կենդանական աշխարհի պահպանությունը և ռացիոնալ օգտագործումը».

«Բնական պաշարների վճարովի օգտագործումը» օրենքների նախագծերը:

1995թ. որոշ փոփոխություններ են արվել քրեական և քաղաքացիական օրենսգրքերում, սակայն լիարժեք էկոլոգիական օրենսդրության ձևավորման համար անհրաժեշտ է կանոնակարգ, հաստատել գործող և ապագա օրենքների նկատմամբ, համալիր էկոլոգիական փորձաքննություն անցկացնելու վերաբերյալ: Դրան զուգահեռ «Շրջակա միջավայրի մասին» օրենքն ընդունելուց հետո, անհրաժեշտ է ուշադրությունը բնեղել ատոմային էներգետիկային, կոշտ և վտանգավոր թափոններին, ինչպես նաև թունավոր քիմիական նյութերին վերաբերվող օրինագծերի մշակմանը:

Բնապահպանական օրենսդրության բարելավումը որպես առաջնահերթ խնդիր նշված է 1996-1998թթ. Պետական Ներդրումների Ծրագրում, 1996թ. Սոցիալ-տնտեսական Չարգացման Ծրագրում և 1996թ. Հայաստանի Սարդկային Չարգացման Ձեկույցում:

Առաքնային պրակտիկ միջոցառումներ

«Անցում դեպի զարգացում» ծրագիրը նշված բոլոր ուղղություններով պարունակում է առնվազն մի քանի նախագիծ: Բացառություն է կազմում Սևանա լճի հիմնահարցը, քանի որ Համաշխարհային Բանկը արդեն ֆինանսավորում է «Սևանա լճի էկոլոգիական հավասարակշռության վերականգնումը» ծրագրի մշակումը:

Բնապահպանական ոլորտում ներկայացված է 68 նախագիծ՝ Նախագծերը խմբավորված են 8 ենթաոլորտներում (բաժիններում), որոնց համապատասխանում են բնապահպանական ոլորտի հիմնական առաջնային ուղղություններին. Արանոպ դոնորի համար հնարավորություն է ստեղծվում ֆինանսավորել կամ առանձին նախագծեր, կամ ենթաոլորտներում ներկայացված նախագծերի որչ խմբեր. Աշխատանքի մեջ ներգրավված են 33 պետական և 24 ոչ կառավարական կազմակերպություններ:

Գիտությունների Ազգային Սկադեմիայի համակարգից որպես նախագծերի հեղինակներ և կատարողներ ծրագրի նախագծում ընդգրկված են հետևյալ գիտահետազոտական հիմնարկները՝ Անօրգանական Զիմիայի Ինստիտուտ, Երկրաբանական Գիտությունների Ինստիտուտ, Ինժեներական Գեոֆիզիկայի և Սեյսմոլոգիայի Ինստիտուտ, Միկրոբիոլոգիայի Ինստիտուտ, Սոլեկուլյար Կենսաբանության Ինստիտուտ, Մանրէների Սկանդաղրման Հանրապետական Կենտրոն, էկոլոգո-Նոոսֆերային հետազոտությունների Կենտրոն, Ինժեներական Կենտրոն:

ՈՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՆՅՈՒԹԵՐ

1. Հայաստանի Հանրապետության 1996-1998թթ. Պետական Ներդրումների Ծրագիր:
2. Հայաստանի Հանրապետության 1996թ. Սոցիալ-Տնտեսական Ծրագիր:
3. Հայաստանի Մարդկային Չարգացման Ձեկույց - 1995թ.:
4. Հայաստանի Մարդկային Չարգացման Ձեկույց - 1996թ.:
5. Հայաստանի Ազգային էկոլոգիական Ծրագրի Հավելվածագր, 1993թ.:
6. Հայաստանի Ազգային էկոլոգիական Ձեկույց, 1993թ.:
7. *Բսկոյան Ա.* Հայաստանի բնապահպանական Օրենսդրությունը, Երևան, 1994թ.:
8. *Ter-Nikogosian V.* Development and Enforcement of new Armenian Environment Protection Legislation: Problems and Solutions. Fourth International Conference on Environmental Compliance and Enforcement. Thailand, 1996.
9. *Դանիելյան Կ.* Հայաստանի զոոպահպանության հիմնախարչերը Կայուն և Չարգացման հայեցակարգի տեսակետից: Երևան, 1996թ.:
10. Բնապահպանության և Լկոնոմիկայի նախարարների Միջազգային կոնֆերանսի (Հելսինկի, 1996) նյութերը:
11. Էկոնոմիկայի նախարարության ու Բնապահպանության և ընդերքի նախարարության այլ նյութեր, 1996թ.:

Ստացված է 13 XI 1995.